

УДК 726.01

Горбик О. О.,

канд. архіт., доц.

Київський національний університет будівництва і архітектури

КОНТЕКСТУАЛЬНІСТЬ ІСТОРИЧНОЇ АРХІТЕКТУРИ КИЄВА ЩОДО СВІТОВОГО СТИЛЕТВОРЧОГО ПРОЦЕСУ: ПЕРИФЕРІЙНІ ІНТЕРПРИТАЦІЇ СЕРЕДНЬОВІЧНИХ ТА НОВОЧАСОВИХ СТИЛІВ

Анотація: акцентовано специфіку історичної архітектури Києва, яка полягає в дуалізмі стильових архітектурних явищ. Протягом середньовіччя та Нового часу в архітектурі Києва (та України) є присутні дві лінії розвитку архітектури, які лише епізодично сполучаються: одна з них – традиція місцевої народної архітектури, інша – професійної стильової. Остання є втіленням провінційних інтерпретацій стильових форм архітектури Європи.

Ключові слова: архітектура Києва, народна архітектура, професійна стильова архітектура.

Вступ. Узвичаєною є традиція вивчати історичну архітектуру Києва дискретно – окремі періоди, явища, пам'ятки привертають увагу вчених набагато більше, ніж узагальнюючий їх аналіз. Натомість, дана стаття є спробою звернутись до фундаментальних питань теорії і історії архітектури, уточнити картину стилестановлення архітектури Києва, прояснити загальні тенденції її розвитку. Відтак, **актуальними науковими завданнями** є уточнення сталих історико-теоретичних положень щодо історичного становлення архітектури Києва. **Наукова новизна** даної статі полягає в спробі осучаснити картину стилестановлення архітектури Києва, створені наукової гіпотези щодо дуалізму архітектурного процесу у місті як розвитку народної традиційної архітектури та інтервенцій стильової професійної архітектури (європейських стилів нового часу).

Основна частина. Архітектура є виразником культурних змістів, тому стилістика архітектури Києва є правдивою маніфестацією приналежності її творців певному культурному ареалу. Але подібно афористичній характеристиці «історії як суцільного перехідного періоду», культурний географічний ареал можемо визначити як «суцільно приграничне положення». Архітектура Києва (та ширше – архітектура України) є промовистою ілюстрацією такого стильового перехрестя і синкретизму. В силу свого місцезнаходження, Україна, а відтак і її архітектура, є контекстуальною щодо стилетворчих процесів як Європи (її стилів романіки, готики, ренесансу,

бароко, класицизму, модерну, авангарду), так і регіональних стилів православного ареалу (візантійського, південно-слов'янського, московського), і навіть, протягом деякого часу, ісламського стилю (що поширювала турецька османська держава). Пам'ятки кожного з вказаних стилів мають свій ареал на карті України, а Київ, знаходячись в епіцентрі карти є досяжний для всіх цих стильових амплітуд.

Положення міста Києва на перехресті континентальних торгових шляхів, що проходили по водній вертикалі Дніпра (середньовічній магістралі «із варяг в греки») та сухопутної торгової «горизонталі» (з Європи до Азії) – таке знаходження визначає долю історії Києва як місця перетину взаємовпливів, переплетінь економічних, політичних, культурних, стильових континентальних рухів. Відтак, і архітектура Києва отримала досвід стильових інтервенцій сусідніх культур, але в певному спотворенні, викликаному суттєвою відстанню ретрансляцій. Відтак, будучи точкою перехрестя торгових континентальних шляхів (та точкою витоку протилежних політичних устремлінь), Київ у стилістичному архітектурному плані перебував у полі периферійних впливів європейської та азійської стильових культур. А паралельно їм в Україні (і, відповідно, в Києві) розвивалась автохтонна народна архітектурна традиція, заснована на дерев'яному ремісничому зодстві.

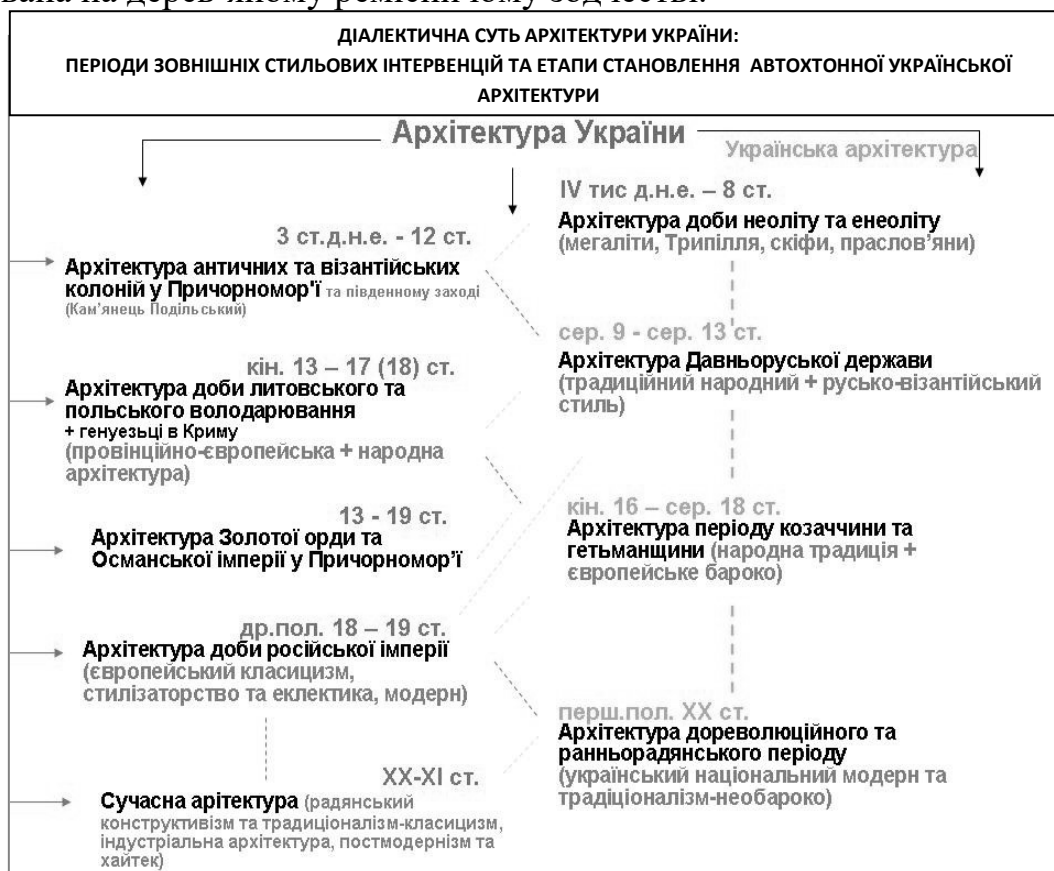

Рис. 1. Схема періодизації архітектури України з виділенням її діалектичних складових: зовнішніх стильових інтервенцій та автохтонної української архітектури.

Ми хочемо акцентувати, що вся історія архітектури Києва (та ширше – України, і навіть ще ширше – світова історія архітектури) виявляє два шляхи розвитку: лінійно-еволюційного становлення стильового професійного монументального зодчества та паралельного йому вдосконалення регіонально-традиційного народного зодчества, яке переважно перебуває поза історичним культурним стилестановчим процесом. Проявом останнього є народна, масова прагматично-утилітарна архітектура, а першого – авторська елітарна формалістична. Така традиційна архітектура інколи може впливати на стильове зодчество, або зворотньо переживати його впливи, інколи – не мати з ним жодних комунікацій, як з колоніальним чужинним явищем.

Відтак, ми акцентуємо і наполягаємо, що в історичній архітектурі Києва (та України) слід розрізняти явища, які належать лінії архітектури України і лінії української архітектури. Важливим відтак є простежити зв'язки між цими лініями та зв'язки між історичними періодами становлення архітектури Києва, зрозуміти характер зовнішніх впливів та їх взаємодію з місцевою самобутньою традицією. Діалектика державної (елітарної) монументальної професійної архітектури та архітектури народної (масової), кам'яного стильового та народного дерев'яного зодчества є, на наш погляд, лейтмотивом становлення архітектури Києва (та України).

У різні історичні періоди в архітектурі Києва виявлялась різна ступінь взаємодії таких діалектичних стильових ліній розвитку. **В період Київської Русі** відбувся унікальний прецедент зрощення місцевих традицій дерев'яного центричного зодчества з інтервенцією візантійського монументального кам'яного стилю храмовбудування: приклади тогочасної київської сакральної архітектури засвідчують оригінальність форм щодо візантійського (та навіть загальносвітового середньовічного) зодчества. Натомість в царині фортифікаційної, житлової, презентативної (палацової) архітектури відбувається презентація подальшого дуалістичного шляху архітектури України: державне та елітарне зодчество у Києві наслідує та інтерпретує (провінційно спрощуючи) взірці константинопольської школи, народна масова побутова архітектура розвиває ідеї традиційного дому на підклетях.

В період 13-16 ст. архітектура Києва має промовисто виражений дуалістичний характер: колоніальної провінційної елітарної архітектури (замки литовсько-польських правителів та одиничні костьоли будуються за традицією європейських католицьких взірців) та міщанська народна традиційна архітектура, що не зазнає змін порівняно попереднього періоду (житло, торгівля, приходські та монастирські православні храми не зауважують на інокультурний готичний та ренесансний досвід).

Протягом 17-18 ст. на теренах Києва розгортається цікавий процес зрощення стильових форм європейського бароко з місцевими традиціями архітектури, постають монументальні кам'яні споруди – муніципальні суспільні, презентативні, житлові, сакральні, які (за виключенням творів Растреллі та Шеделя) не можна віднести до європейського бароко: деталі, що почасти подібні ордерній бароковій архітектурі Європи є сполученими з традиційною для України формою споруд (з об'ємно-просторовою композицією, розпланувальною та конструктивною логікою відмінною від європейської барокової). Виразником такого стильового синкретизму є твори Григоровича Барського та школа мазепинського, гетьманського, козацького бароко.

У 19 ст. архітектура Києва є прикладом провінційної інтерпретації архітектури російської імперії (яка своєю чергою є провінційним відгалуженням загальноєвропейського стильового пошуку), коли монументальна державна (суспільна та сакральна) архітектура є досвідом пан-європейських стилів ампіру, архітектурних історичних ретроспекцій, модерну, а міщанська масова архітектура переймає деталі професійної архітектури вказаних стилів. Збережені приклади центральної забудови міста засвідчують виразну першу лінію розвитку (університет, гімназія, костьоли та церкви, театри, бібліотеки, тощо) та синкретичну другу лінію розвитку архітектури (крайнім вираженням якої є т.зв. «стиль київських підрядчиків», коли цегляні візерунки та, рідше, ліпні прикраси створюють майже неможливий для стилістичної атрибуції прецедент: деталі є, архітектурного стилю – немає). Останнє явище зазвичай атрибуують як неостильову еkleктику, але на наш погляд, масова забудова Києва 19 ст. у більшості своїй є позбавленою стильових рис – цегляна підводка кутів та карнизів, цегляне обрамлення проїомів не є свідченням неокласицизму чи необароко, а відтак і їх змішання (еклектика) не є виявленою.

Цікавим періодом становлення київської архітектури є досвід українського модерну та національного необароко (**поч. 20 ст.**), коли плеяда професійних зодчих намагалась генерувати стиль, заснований на формах та деталях (інколи – навіть на розпланувальних та композиційних ідеях) традиційної народної української архітектури. Але зміна політичних обставин призвела до панування в архітектурі Києва інтернаціонального радянського стилю: прецедентів конструктивізму та сталінського неокласицизму, масового будівництва, типологічної архітектури – типової та прецедентної.

Висновок. Таким чином, специфіка архітектури Києва (та України) щодо світового стилетворчого процесу полягає в дуалізмі стильових архітектурних явищ: протягом понад тисячі років в архітектурі Києва (та України) є присутні

дві лінії розвитку архітектури, які інколи створюють взаємовпливи. Одна з них – традиція місцевої народної архітектури, інша – епізодичні інтервенції професійної стильової інокультурної традиції (в середньовіччя – візантійської, згодом – європейської, протягом 20 ст. – інтернаціонального авангарду та типової архітектури). Така лінія розвитку архітектури у Києві є втіленням провінційних інтерпретацій стильових форм архітектури Європи.

Библиография

1. *Історія української архітектури* / за ред. В. І. Тимофієнка. – К., Техніка, 2003 - 470 с.
2. *Чепелик В.В. Український архітектурний модерн* / Упорядник З.В. Мойсеєнко-Чепелик. – К.: КНУБА, 2000. – 378 с., іл.
3. *Логвин Г. Українське бароко в контексті Європейського мистецтва // Українське бароко та Європейський контекст* – К.: Наукова думка 1991. – С. 10 - 23.
4. *Горбик О.О. Історія світової середньовічної архітектури: частина 1.* – К, 2015. – 224 с.
5. *Горбик О.О. Всесвітня історія архітектури в зображеннях (пам'ятниковознавчий довідник). Ч. 1. Первісна доба та традиційна архітектура. Архітектура давнього світу. Архітектура античності.* – К.: Фенікс, 2016 – 120 с., іл.

Аннотация

Рассмотрено специфику архитектуры Киева и Украины относительно мирового стилеобразовательного процесса, которая представляет собой дуализм стиливых архитектурных явлений. В периоды средневековья и Нового времени в архитектуре Киева и Украины присутствовали две линии развития архитектуры, которые лишь эпизодически пересекаются: одна из них – традиция местной народной архитектуры, другая – профессиональной стиливой. Последняя презентует провинциальные интерпретации стиливых форм архитектуры Европы.

Ключевые слова: архитектура Киева, народная архитектура, профессиональная стиливая архитектура.

Abstract

The specificity of architecture of Kiev and Ukraine with respect to the global process, dualism style architectural phenomena: traditions of the local folk architecture and professional style. The latter presents a provincial version of the European style of architecture.

Keywords: Kiev architecture, folk architecture, professional stylistic architecture.